

Temaer i nordisk bibliotekshistorie

Rapport fra et IFLA seminar i Västerås
16.-17. august 1990

Af Paul Kaegbein

Det kan allerede kaldes en tradition, at IFLAs *Round Table on Library History*, enten i forbindelse med IFLA konferencer eller uafhængigt heraf, afholder særlige møder med både internationale temaer og regionalt afgrænsede bibliotekshistoriske emner. Nævnes kan således det internationale seminar *Libraries at times of cultural change*, som fandt sted i august 1987 i Brighton, i snævert samarbejde med og under ledelse af den britiske Library Association's Library History Group,¹ det internationale seminar om *Øst- og Mellemeuropas bibliotekshistorie*, som nogle måneder før afholdtes i Wrocław efter indbydelse fra polske kolleger,² samt det symposium om *Library history research in the international context*, som i april 1988 fandt sted i Wolfenbüttel i samarbejde med Wolfenbütteler Arbeitskreis für Bibliotheksgeschichte.³

IFLA konferencen i Stockholm i 1990 var anledningen til, at Round Table on Library History sammen med IFLAs Round Table on Research in Reading arrangerede en konference om nordiske emner fra bibliotekernes og læsningens historie. Under ledelse af Magnus Torstensson fra Bibliotekshögskolan i Borås afholdtes 16.-17. august 1990 i Västerås et seminar om *The history of reading and libraries in the Nordic countries*. Mødet fandt sted i Stadsbibliotekets lokaler, som både var meget velegnede til et sådant symposium og

Paul Kaegbein, professor; Lehrstuhl für Bibliothekswissenschaft, Universität zu Köln, Universitätsstrasse 33, D-5000 Köln, Tyskland. Oversættelse og redaktion ved Jørgen Svane-Mikkelsen.

samtidig udgjorde en bibliotekshistorisk passende ramme. Godt en snes eksperter og interesserede fra ni lande (Danmark, Island, Norge, Sverige, Finland, Estland, Tyskland, Storbritannien og USA) diskuterede ivrigt de præsenterede bidrag om udviklingen på forskellige områder og søgte at få fastslået fælles, sammenlignelige eller forskellige synspunkter.

Først gav *Sigrún Klara Hannesdóttir*, som leder den islandske bibliotekaruddannelse ved det socialvidenskabelige fakultet ved universitetet i Reykjavik, i sit foredrag *Books and reading in Iceland in a historical perspective* et omfattende overblik over udviklingen inden for læsning, bogproduktion og biblioteker i Island, hvis indbyggere ganske vist gerne kalder sig »et bøgernes folk«, men hvis nuværende biblioteksvæsen ikke desto mindre viser et betydeligt efterslæb i sammenligning med udviklingen i andre lande. Denne situation er et karakteristisk eksempel på det problem, som også kan iagttages i andre lande og som er vanskeligt at løse, nemlig over for de ansvarlige myndigheder at formulere bibliotekernes sociale og kulturelle funktion så overbevisende og tydeligt, at der opnås tilstrækkelige bevillinger til en tidssvarende biblioteksudvikling.

Lis Byberg fra Statens Bibliotektilsyn i Oslo havde undersøgt *Public library development in Norway in the early 20th century – American influence and state action*. Hun påviste fremfor alt, hvorledes Haakon Nyhuus, som i 1898 var blevet udnævnt til leder af Deichmanske Bibliotek i Oslo, benyttede de erfaringer, han havde bragt med sig hjem fra USA, til en fundamental omstrukturering af dette bibliotek og dets materialesamlinger, og dermed gav stødet til en reform i andre norske – og nordiske – biblioteker. En påpegning af, at talrige norske bibliotekarere er blevet uddannet ved amerikanske biblioteksskoler, fik et bibliotekshistorisk forskningsområde, som endnu ikke er systematisk undersøgt, til at træde tydeligt frem: Hvor stor en indflydelse på biblioteksudviklingen kan tilskrives bibliotekariske uddannelsessteder som et resultat af de studier, som udlændinge har gennemført hos dem? Større undersøgelser på dette område forudsætter imidlertid, at der først og fremmest publiceres matrikler og dimittendlister fra i det mindste de mest betydningsfulde biblioteksskoler.

I sit bidrag om *The history of children's libraries in Denmark* gjorde Jørgen Svane-Mikkelsen fra Danmarks Biblioteksskole i København opmærksom på denne bibliotekstypes snævre forbindelse i den tidlige periode med skolebibliotekernes udvikling. I de første årtier af vort århundrede var der kun få konkrete tilløb til oprettelse og udvikling af børnebiblioteker, men fra 1930'erne satte en vækstperiode ind, idet revisionen af biblioteksloven i 1931 betød, ikke alene at folkebibliotekernes virksomhed udvidedes til også at omfatte børnene, men tillige at uafhængigt eksisterende børnebiblioteker sikredes et retsgrundlag og økonomisk støtte. I 1960 fandtes der i Danmark ca. 170 børnebiblioteker, hvis materialebestand ganske vist i mange tilfælde ansås for stadig at være utilstrækkelig. Biblioteksloven af 1964 – bistået af en kommunalreform og økonomisk gunstige tider – medførte imidlertid en ny positiv udvikling for børnebibliotekerne, der nu integreredes som særlige afdelinger i folkebibliotekerne, hvor de har kunnet glæde sig over stigende og intensiv opmærksomhed.

Reading as a means in the political process var det tema, hvormed Sigurd Möhlenbrock, tidligere stadsbibliotekar i Göteborg gennem mange år, bidrog til konferencen. Han skildrede engageret det bidrag, som svenske biblioteker i første halvdel af det 20. århundrede ydede til at rodfæste demokratisk tænkemåde i landet. Betegnende herfor var det, at der – i sammenhæng med en forstærket folkeoplysende indsats blandt voksne – siden 1902 oprettedes såkaldte studiekredse som svar på den daværende underprioritering af folkebibliotekerne. Fra 1912 fik disse studiekredse statstilskud til deres biblioteker på linje med folkebibliotekerne. Med hensyn til materialebestand var der dog betydelig forskel: studiekredsbibliotekerne kan man, til forskel fra folkebibliotekerne, betragte som kimen til »informationsbiblioteker« for brede dele af befolkningen. Derudover fremmede de, især i landområderne, læsning som sådan. Kommunalreformen i 1952 havde i Sverige bl.a. til resultat, at studiekredsbibliotekerne, som der ikke er nogen parallel til i de andre skandinaviske lande, efterhånden blev nedlagt som selvstændige biblioteker, men mange er blevet videreført som filialer af folkebiblioteker.⁴

Et kort overblik over *udviklingen af læsning og folkebiblioteker i Finland* blev givet af *Pirjo Vatanen* fra universitetsbiblioteket i Åbo. Begyndelsen til folkebiblioteker med en finsksproget bogbestand for alle lag af befolkningen går tilbage til 1802, og de opstår først i skoler, en forbindelse, som har haft betydning til i dag. Selv om Finland hørte under det russiske rige til 1917, udviklede de finske folkebiblioteker sig i det 19. århundrede efter svensk forbillede. Først og fremmest understregedes de påvirkninger fra privat, kommunal og statslig side, som i tidens løb har haft indflydelse på udformningen af disse biblioteker. En intensiv udvikling af folkebibliotekerne i Finland begyndte dog først med biblioteksloven af 1962.

Arvo Tering fra universitetsbiblioteket i Tartu forelagde nyere resultater fra den historiske brugerforskning. Hans foredrag om *Students' use of Tartu University Library in Swedish time* omhandlede resultaterne af hans detaljerede udnyttelse af udlånsprotokollen fra det svenske universitetsbibliotek i Dorpat for årene 1692-1707;⁵ protokollen opbevares i dag i det kgl. bibliotek i Stockholm. Tering kunne bl.a. påvise, at over 50% af de registrerede bogudlån var til studenter, selv om Dorpats universitetsforordning kun tillod udlån til studenter mod kaution fra en professor; universitetslærerne tegnede sig som brugergruppe derimod kun for ca. 1/3 af universitetsbibliotekets udlån. Oplysende er tillige Terings fortegnelse over titlerne på de hyppigst benyttede værker, som giver et godt indblik i den indholdsmæssige sammensætning af bibliotekets bogbestand og dermed bevidner det svenske Dorpat universitets i sin tid anerkendt høje niveau inden for forskellige fagområder, især naturretten og cartesianismen.⁶

Den afsluttende diskussion koncentrerede sig om det af Magnus Torstensson stillede spørgsmål, om man kan påvise en særlig nordisk model for oprettelse og udvikling af folkebiblioteker, eller om en sådan model har udviklet sig i det bibliotekshistoriske forløb i denne region. I denne forbindelse blev det atter tydeligt, hvor meget bibliotekerne påvirkes af kulturelle, sociale, økonomiske og politiske faktorer, som i vekselvirkning og samspil fører til forskellige resultater for biblioteksvæsenet. Selv om det måtte indrømmes, at

den officielle bibliotekspolitik i Skandinavien, som har båret så rige frugter, kunne være udtryk for dannelsen af særlige nationale »biblioteksudviklingsmodeller« i denne del af Europa, blev det med rette tilføjet, at der også i andre lande eksisterede programmer af lignende struktur, som imidlertid fik andre resultater, fordi de skulle gennemføres i lande med andre kulturelle og sociale forhold. Eksistensen af en særlig nordisk model for folkebibliotekernes struktur og funktion kunne følgelig ikke fastslås. Under alle omstændigheder viste denne diskussion, at forskningsresultater på dette område endnu langt fra foreligger i tilstrækkeligt omfang til at kunne løse komparativt anlagte bibliotekshistoriske problemstillinger.

Stadsbiblioteket i Västerås rummer en efter svenske forhold meget betydelig samling af ældre tryk. Som et fint supplement til foredragene foreviste samlingens leder, *Jan Larsson*, en række klenodier, som han sagkyndigt kommenterede og vurderede ud fra et svensk kultur- og boghistorisk perspektiv.⁷ Som kontrapunkt hertil karakteriserede stadsbibliotekar *Jan Nilsson* den omfattende pr- og arrangementsvirksomhed, som han gennem et årti har fået bygget op skridt for skridt, og som med nu ca. 270 arrangementer om året søger sin lige i Sverige – og formentlig også i andre lande. Nilsson inddrog i denne forbindelse både de bibliotekspolitiske overvejelser, som ligger til grund for denne aktivitet, de nødvendige organisatoriske forudsætninger for fortsættelsen af et sådant program, samt de dermed forbundne problemer. Også sådanne aspekter af det bibliotekariske arbejde vil en dag skulle bearbejdes og vurderes i en bibliotekshistorisk sammenhæng.

Det er planlagt, at foredragene fra denne konference skal publiceres i det amerikanske tidsskrift *Libraries and Culture*.

NOTER

1. Libraries at times of cultural change. Proceedings of an International Seminar, 22-24 August 1987, University of Sussex, Brighton, England. Ed. by Peter Hoare. Organized by the Library History Group of the [British] Library Association and the Round Table on Library History of the International Federation of Library Associations and Institutions. I: *Libraries and Culture* 24 (1989) s. 1-109. – Se også beretningen i: *IFLA Journal* 14 (1988) s. 80-82 (af Paul Sturges).
2. Se beretningen i: *IFLA Journal* 13 (1987) s. 307 (af Paul Kaegbein).
3. Library history research in the international context. Proceedings of an International Symposium, 14-15 April 1988, Herzog August Bibliothek, Wolfenbüttel, Germany. Ed. by Paul Kaegbein and Paul Sturges. Organized by the Wolfenbütteler Arbeitskreis für Bibliotheksgeschichte and the Round Table on Library History of the International Federation of Library Associations and Institutions. I: *Libraries and Culture* 25 (1990) s. 1-150. – Se også beretningen i: *Bibliothek* 13 (1989) s. 229-32 (af Christoph Quasten).
4. Se Sigurd Möhlenbrock: Studiecirkelbibliotek – en viktig parentes i svensk bibliotekshistoria. I: *Bibliotekshistorie*, bd. 3 (1990), s. 131-45.
5. Se herom især Arvo Tering: Ülikooli raamatukogu [Universitetsbiblioteket]. I: *Tartu Ülikooli ajalugu* [Dorpat universitets historie]. Bd. 1: 1632-1798 (Tallinn 1982) s. 243-54.
6. Herom især Georg von Rauch: Die Universität Dorpat und das Eindringen der frühen Aufklärung in Livland 1690-1710. Essen 1943. 471 s. (Schriftenreihe Schweden und Nordeuropa, 5).
7. Arbejdsresultater fra denne afdeling af Stadsbiblioteket i Västerås kan findes i serien *Acta Bibliothecae Arosiensis*. 1ff. Västerås 1956ff. Heri som bd. 8, Magdalena Hellquist och Michal Rajewski: Västeråsbiblioteket. Bibliografi och Bidrag till en bibliotekshistoria. Västerås 1975. 194 s.